

A decorative flourish consisting of a large, stylized letter 'M' with elegant, swirling lines extending from its top and left sides.

**„Muzyka ma różne przeznaczenia”.
Formy i funkcje muzyki użytkowej**

Akademia Muzyczna im. Feliksa Nowowiejskiego w Bydgoszczy
The Feliks Nowowiejski Academy of Music in Bydgoszcz

„Muzyka ma różne przeznaczenia”.
Formy i funkcje muzyki użytkowej

pod redakcją
Aleksandry Kłaput-Wiśniewskiej i Barbary Mielcarek-Krzyżanowskiej

Bydgoszcz 2023

Recenzja wydawnicza
dr hab. Beata Bolesławska-Lewandowska, prof. IS PAN

Redakcja
Aleksandra Kłaput-Wiśniewska
Barbara Mielcarek-Krzyżanowska

ISBN 978-83-61262-19-0

Wydawnictwo Akademii Muzycznej
imienia Feliksa Nowowiejskiego w Bydgoszczy
SAGITTARIA
poz. 123, e-book

Skład:
Wydawnictwo Tekst Sp. z o.o.
85-307 Bydgoszcz, ul. Kossaka 72
tel./fax 52 348 62 50
www.tekst.com.pl, e-mail: info@tekst.com.pl

Spis treści

Wprowadzenie	9
--------------------	---

PERSPEKTYWA ESTETYCZNA I METODOLOGICZNA

Izabela Zymer

„W służbie wychowania i podniesienia społeczeństwa” – zadania pieśni masowej w ujęciu Zofii Lissy	13
”In the service of education and the society’s improvement”. Zofia Lissa’s concept of the role of mass song	25

Izabela Zymer

Wkład Zofii Lissy w badania rozwoju muzykalności dzieci jako źródło inspiracji dla twórców muzyki i metodologii wychowania muzycznego	27
Zofia Lissa’s contributions to the study of children’s musical development as a source of inspiration for composers and musical education methodologists	42

FORMY MUZYKI UŻYTKOWEJ

Blake Parham

Functional music and personal identity: A journey of émigré composers	45
Muzyka użytkowa i tożsamość kompozytorów: przypadek twórców emigracyjnych	60

Barbara Mielcarek-Krzyżanowska

Zygmunt Mycielski – muzyczne marginalia	63
Zygmunt Mycielski – musical marginalia	85

Elżbieta Szczurko

Formy muzyki użytkowej w twórczości Piotra Mossa	87
Forms of utility music in the oeuvre of Piotr Moss	106

Aleksandra Kłaput-Wiśniewska

<i>Na falach Brdy</i> . Piosenki o Bydgoszczy	109
<i>On the waves of the Brda River</i> . Songs about Bydgoszcz	130

W SŁUŻBIE RELIGII

Mariusz Urban

- Problematyka „użytkowości” katolickiej muzyki liturgicznej
w perspektywie twórczości kompozytorów przełomu XVIII
i XIX stulecia 133
- The problems of the “utility” of Catholic liturgical music in the perspective
of the works of composers at the turn of the 18th and 19th centuries 146

Marcin Simela

- Rok w pieśni kościelnej* op. 42 Mieczysława Surzyńskiego.
Polskie Orgelbüchlein? 147
- The Year in Sacred Song* Op. 42 of Mieczysław Surzyński. Polish *Orgelbüchlein?* 158

MUZYKA W FILMIE

Małgorzata Lisecka

- „Bash Your Brains In”: o funkcji muzyki awangardowej w budowaniu
pozawerbalnej narracji strachu. Przypadek *Lśnienia* Stanleya Kubricka 161
- “Bash your brains in”: On the function of avant-garde music in constructing
a non-verbal narrative of fear. The case of *The Shining* by Stanley Kubrick 176

Laurentju Beldean

- Kształtowanie filmowej przestrzeni audiowizualnej poprzez *soundtrack*:
analiza na przykładzie wybranych scen z *Interstellar* (Christopher Nolan
– Hans Zimmer) 177
- Building with soundtrack audio-visual space in the movie: Analysis on example
of selected scenes of *Interstellar* (Christopher Nolan – Hans Zimmer) 187

MUZYKA DLA DZIECI

Aleksandra Bilińska-Słomkowska

- Muzyka dla dzieci w twórczości kompozytorek polskich.
Wybrane przykłady z lat 1945–2020 191
- Music for children by Polish women composers. Selected examples from
1945–2020 209

Karolina Niebrzegowska

- 20 Piosenek dla dzieci* na głos z fortepianem Stefana Behra.
Aspekty interpretacyjno-wykonawcze w wybranych utworach wokalnych
zapomnianego kompozytora 211
- 20 Songs for children* for voice and piano by Stefan Behr. Interpretation
and performance aspects in selected vocal works by the forgotten composer 217

Olena Berehova

- Między bajką a rzeczywistością: świat dzieciństwa w balecie Iryny Gould
Sekretne życie lalek 219
 Between fairy tale and reality: The world of childhood in Iryna Gould's
 ballet *The Secret Life of Dolls* 227

Anna Kierkosz

- Muzyka współczesna – muzyka tworzona *dla* dzieci czy *z* dziećmi?
 Rola i potencjał muzyki współczesnej oraz postawy kompozytorów
 w kontekście rozwoju i kształtowania percepcji, potrzeb artystycznych
 i kreatywności małego dziecka 229
 Contemporary music – music created *for* children or *with* children?
 The role and potential of contemporary music and the attitudes of composers
 in the context of developing and shaping the perception, artistic needs
 and creativity of a young child 254

Elżbieta Szczurko

- Środki ilustracji muzycznej w *Cyrku Giuseppe* na recytatora i orkiestrę
 Piotra Mossa 255
 Means of musical illustration in *Giuseppe's Circus* for reciter and orchestra
 by Piotr Moss 277

Robert Kaczorowski

- Zaśnij dziecię już...* Trzy kołysanki gdańskiego kompozytora Stanisława
 Kwiatkowskiego w kontekście wybranych zagadnień muzycznych
 i interpretacyjnych 279
Fall asleep now, child... Three lullabies by the Gdańsk composer Stanisław
 Kwiatkowski in the context of selected musical and interpretative issues 289

Aleksandra Kłaput-Wiśniewska

- Koncert wiolonczelowy* i *Symfonia Czasu* Marcina Gumieli
 – sztuka i dydaktyka 291
Cello Concerto and *Symphony of Time* by Marcin Gumiela – art and teaching 312

Alicja Atlak

- „Pomelodiowy koktajl dźwięków” – o twórczości dla dzieci Anny Weber 313
 „Pomelodic cocktail of sounds” – about Anna Weber's work for children 333

AUTOREFLEKSJA KOMPOZYTORSKA**Michał Zieliński**

- Impresje* na głosy i smyczki – klasyka w krzywym zwierciadle 337
Impressions for voices and strings – classics in a distorting mirror 349

Michał Zieliński

- Sonatina na fortepiano* – kompozytorska autorefleksja 351
Sonatina for piano – composer's self-reflection 361

Marcin Kopczyński

Utwory dla młodych wykonawców na 4 ręce – kompozytorska autorefleksja (komunikat)	363
Compositions for young performers for 4 hands – composer’s self-reflection (contribution)	373

Aleksandra Brejza

Moje piosenki dla dzieci w podręczniku <i>120 lekcji muzyki w klasach 1-3</i> Krystyny Stasińskiej – autorefleksja kompozytorska	375
My songs for children in the textbook <i>120 music lessons in grades 1-3</i> by Krystyna Stasińska – composer’s self-reflection	395

WPROWADZENIE

W 1948 roku, przemawiając podczas Walnego Zjazdu Związku Kompozytorów Polskich, Zygmunt Mycielski wypowiedział następujące słowa: „Muzyka nie powinna być nigdy gorsza, powinna być zawsze w swoim gatunku najlepsza, na jaką stać autora. [...] Muzyka ma tylko różne przeznaczenia, lecz nie powinna mieć w umyśle twórcy rozmaitej skali jakości. Wysiłek twórczy powinien być zawsze najwyższy. [...] podawanie słuchaczowi dzieł małowartościowych jest w istocie niedocenieniem tego słuchacza, jest spychaniem go w jakąś strefę pogardy”. Choć odnosiły się one do pieśni masowych, których popularyzacja stała się u schyłku lat czterdziestych XX wieku jednym z elementów polityki kulturalnej państwa, można przenieść je także na inne zakresy twórczości. Poruszone przez Mycielskiego kwestie dotyczą bowiem problemów etycznych – poczucia obowiązku wobec talentu potraktowanego w kategoriach „dobra powierzonego” oraz przekazywania artystycznej prawdy, zagadnień, o których wypowiadał się także Witold Lutosławski.

Przywołany passus stał się mottem obrad dwóch międzynarodowych konferencji zorganizowanych przez Pracownię Kultury Muzycznej Pomorza i Kujaw działającą przy Wydziale Kompozycji, Teorii Muzyki i Reżyserii Dźwięku Akademii Muzycznej im. Feliksa Nowowiejskiego („Kompozytorzy a muzyka użytkowa” – 2022 oraz „Muzyka dla dzieci” – 2023). Jednocześnie okazał się na tyle pojemny, by pomieścić szereg zagadnień poruszanych przez autorów tekstów zamieszczonych w niniejszej e-publicacji *„Muzyka ma różne przeznaczenia”. Formy i funkcje muzyki użytkowej*, co doceniła także recenzentka tomu, dr hab. Beata Bolesławska-Lewandowska, prof. IS PAN, która pozytywnie odniosła się do zebrania materiałów z obu konferencji i zaprezentowania ich w ramach sześciu segmentów: 1. Perspektywa estetyczna i metodologiczna, 2. Formy muzyki użytkowej, 3. W służbie religii, 4. Muzyka w filmie, 5. Muzyka dla dzieci. 6. Autorefleksja kompozytorska.

Niechaj rekomendacją do lektury tej wieloautorskiej monografii stanie się fragment recenzji: „Składające się na publikację teksty przynoszą wiele nowych informacji i interpretacji, znacząco wzbogacając dotychczasowy stan wiedzy na temat obecności muzyki użytkowej w twórczości kompozytorskiej oraz jej

rozmaitych funkcji i form. [...] [P]ublikacja będzie niezwykle cennym kompendium wiedzy na temat muzyki użytkowej, z punktem ciężkości położonym na wiek XX i czasy obecne [...] [A]utorzy podejmują tematy dotąd nieobecne w literaturze muzykologicznej lub słabo rozpoznane, także dlatego, że muzyka użytkowa niejako z założenia traktowana jest trochę po macoszemu, pozostając na uboczu głównych nurtów badawczych (podobnie sami kompozytorzy traktują ją zazwyczaj na uboczu twórczości autonomicznej)”.

Oddające w ręce Czytelników niniejszy zbiór tekstów teoretyków muzyki, muzykologów, animatorów kultury i kompozytorów jesteśmy przekonane, że tak odmienne perspektywy badawcze nie tylko odsłaniają różne aspekty funkcjonowania muzyki użytkowej ale też mogą stać się impulsem do podejmowania dalszych badań nad tym niezwykle szerokim obszarem działalności artystycznej.

Aleksandra Kłaput-Wiśniewska
Barbara Mielcarek-Krzyżanowska

**FORMY
MUZYKI
UŻYTKOWEJ**

Aleksandra Klaput-Wisniewska

AKADEMIA MUZYCZNA IM. FELIKSA NOWOWIEJSKIEGO W BYDGOSZCZY

e-mail: olaklawisna@gmail.com

ORCID: 000-0003-0220-9679

Na falach Brdy. *Piosenki o Bydgoszczy*

słowa kluczowe: piosenka, Bydgoszcz

W literaturze muzykologicznej, piosenka – zgodnie z nazwą – będąca po-
mniejszym gatunkiem, nieaspirującym do powagi i znaczenia pieśni – leży na
marginesie rozważań naukowych. Zagadnienia związane z istotą piosenki in-
teresują natomiast w znacznym stopniu literaturoznawców, kulturoznawców
i socjologów. Przede wszystkim ci pierwsi, wychodząc z założenia, że jak po-
wiedział Andrzej Poniedziałki „Piosenka, jest to wiersz o przedłużonym dzia-
łaniu”¹, podejmują refleksję, która obejmuje wiele problemów związanych
z warstwą semantyczną, leksykalną, z poetyką tekstów. Dzięki temu mamy do
dyspozycji znakomite opracowania, począwszy od opublikowanego w 1947
artykułu Juliana Tuwima *O piosence*², poprzez znaczącą książkę Anny Barań-
czak *Słowo w piosence. Poetyka współczesnej piosenki estradowej*³, Andrzej

¹ Zob. Paweł Sobczak, *Tekst piosenki jako dzieło literackie – dzieło literackie jako tekst piosenki. Zarys problematyki, przykłady realizacji*, „Folia Litteraria Polonica” 2012 nr 2 (16), s. 127, https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Acta_Universitatis_Lodziensis_Folia_Litteraria_Polonica/Acta_Universitatis_Lodziensis_Folia_Litteraria_Polonica-r2012-t16/Acta_Universitatis_Lodziensis_Folia_Litteraria_Polonica-r2012-t16-s127-139/Acta_Universitatis_Lodziensis_Folia_Litteraria_Polonica-r2012-t16-s127-139.pdf, dostęp: 20.04.2022.

² Julian Tuwim, *O piosence*, „Przekrój” 1947 nr 91, s. 14.

³ Anna Barańczak, *Słowo w piosence. Poetyka współczesnej piosenki estradowej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1983.

Hejmeja *Muzyczność dzieła literackiego*⁴, Michała Traczyka *Poezja w piosence*⁵, po artykuły Piotra Łuszczkiewicza *Piosenka w poezji pokolenia ery transformacji 1984–2009*⁶, Pawła Sobczaka *Tekst piosenki jako dzieło literackie – dzieło literackie jako tekst piosenki*⁷, Macieja Szargota *Sentymentalizm w piosence*⁸ czy współczesne eseje Jana Poprawy, *Porozmawiajmy o słowie w piosence*⁹.

Wszyscy ci badacze jako punkt wyjścia traktują założenie, że istotą piosenki jest współdziałanie muzyki i tekstu oraz popularny charakter utworu. Zgodnie jednak potwierdzają problemy z określeniem specyficznych cech, gatunkowych ram i charakterystycznych determinantów piosenki. Wiele problemów nastęrczają, oprócz nieklarownych definicji, także próby klasyfikacji piosenek¹⁰. Wspomniani autorzy jako punkt wyjścia traktują ich obiegowe (słownikowe) definicje i kategorie, podkreślając jednocześnie otwartość i niejednoznaczność kodyfikacji tego złożonego zjawiska, jakim współcześnie zwykło się traktować piosenkę. Wskazują na jej charakterystyczne elementy konstrukcyjne czyli najczęściej występującą formę zwrotkową, czy powtarzalny refren w odmianach piosenki kupletowej i bluesowej (zob. tabela 1).

Analizując rodzaj tekstu wyróżniają poszczególne rodzaje związane z kategoriami jego poetyczności, literackości (zob. ilustracja 1) a także uwzględniają inne kategorie powstające w wyniku wyeksponowania trzeciej warstwy piosenki jaką jest wykonanie. Wówczas nacisk kładziony jest na to, czy piosenka ma charakter przeboju z łatwą do zapamiętania melodią, czy jest piosenką literacką (ze znaczącą interpretacją tekstu), czy piosenką na przykład aktorską, w której głównym kryterium jest sposób interpretacji (ta ostatnia kategoria często jest podważana jako niesamodzielna, podobnie jak inne „przymiotnikowe piosenki” harcerska, turystyczna, studencka itp.¹¹).

⁴ Andrzej Hejmej, *Muzyczność dzieła literackiego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2012.

⁵ Michał Traczyk, *Poezja w piosence. Od Tuwima do Świetlickiego*, Wydawnictwo Poznańskie Miejsce, Poznań 2009.

⁶ Piotr Łuszczkiewicz, *Piosenka w poezji pokolenia ery transformacji 1984–2009*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2009.

⁷ P. Sobczak, op. cit.

⁸ Maciej Szargot, *Sentymentalizm w piosence*, „Rocznik Komparatystyczny” 2018 nr 9, <https://polona.pl/item/sentymentalizm-w-piosence,MTIxNDg2OTQw/0/#info>, dostęp: 20.04.2022.

⁹ Jan Poprawa, *Porozmawiajmy o słowie w piosence*, „Piosenka” 2006 nr 1, www.strefapiosenki.pl, dostęp: 20.04.2022.

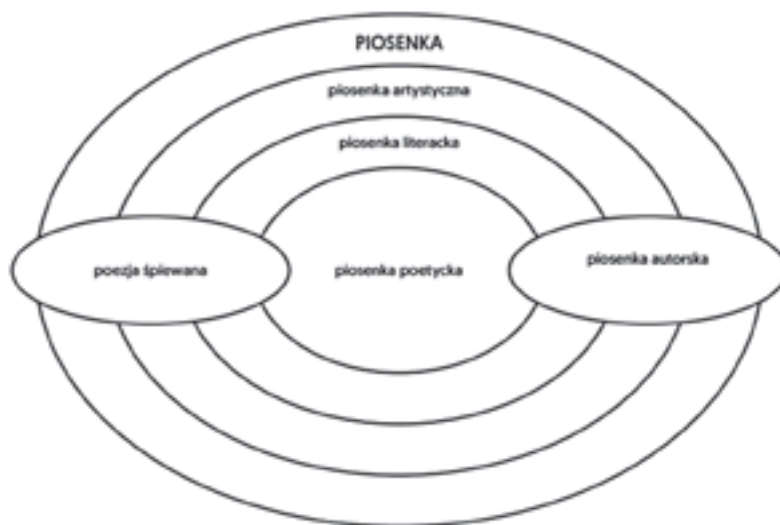
¹⁰ Zob. Józef Lipiec, *O istocie piosenki. Esej ontologiczny*, „Piosenka” 2017 nr 5, s. 10–22.

¹¹ Paweł Ruskowski, *Aojde*, „Piosenka” 2019 nr 7, s. 12.

KRYTERIUM PODZIAŁU PIOSENEK	ODMIANY (PRZYKŁADOWE)
Rodzaj formy muzycznej	ballada jazzowa, piosenka bluesowa, piosenka country, piosenka rockowa, piosenka reggae
Sytuacje wykonawcze powiązane ze statusem społecznym wykonawców lub odbiorców	piosenka kabaretowa, studencka, aktorska, harcerska, piosenka dla dzieci
Dominująca tematyka	piosenka miłosna, religijna, obyczajowa, polityczna, protest song

Tabela 1. Zestawienie kryteriów i odmian piosenki na podstawie hasła *Piosenka* w *Słowniku literatury polskiej XX wieku*
 Źródło: Z. Kloch, A. Rysiński, hasło *Piosenka*, [w:] *Słownik literatury polskiej XX w.*, red. J. Ślawiński, Wrocław-Warszawa-Kraków 1995; *Słownik literatury polskiej XX wieku*, red. A. Brodzka, M. Puchalska, M. Semczak, A. Sobolewska, E. Szary-Matysiewska, Wrocław 1992, s. 787-788.

Tabela 1; Odmiany piosenek wg: Anna Warycha-Czajka, *Piosenka i jej tekst (uwagi ontologiczne, genologiczne i pragmatyczne)*, „Piosenka. Rocznik kulturalny” 2019 nr 7, s. 30

Ilustracja 1; Rodzaje piosenki wg: Paweł Ruszkowski, *Aojde*, „Piosenka. Rocznik Kulturalny” 2019 nr 7, s. 19

Istotna także wydaje się kategoria określająca odbiorcę, wynikająca z założenia, że nadrzędnym celem piosenki jest dotarcie do masowego odbiorcy. Wiąże się z tym posługiwanie się konwencjami, które, jak mówi Anna Barańczak:

„umożliwiają odbiorcy pozostawanie w ramach znanych rozwiązań, nie «narażają» go na nadmierne angażowanie poznawcze, refleksyjne czy interpretacyjne w proces odbioru”¹².

Z sytuacji podstawowej, zakładającej, że piosenkę stworzyć i wypromować może jeden człowiek (piosenka autorska) lub dwóch ludzi (jak mówił Jeremi Przybora: „kompozytor i ten drugi”¹³), wkraczamy jednak współcześnie w realia, w których piosenka staje się elementem swoistego dokumentu kultury, który jest efektem pracy całego sztabu ludzi składającego się z autorów, aranżerów, wykonawców (solistów i grup wokalnych) i muzyków instrumentalistów, realizatorów dźwięku, producentów, specjalistów od fonografii, kostiumologów, wizażystów, sound designerów, fachowców od świateł, mediów, reklamy, public relations, marketingu itd.¹⁴

Wówczas refleksja nad nią wychodzi z kręgu zagadnień związków słowa i muzyki a otwiera się na wiele nowych obszarów: od analiz społeczno-politologicznych, poprzez zagadnienia socjologiczno-kulturowe aż do krytyki sztuk wizualnych¹⁵.

Podjęwając zagadnienie opisanie piosenek o Bydgoszczy stanęłam właściwie wobec złożonego problemu. Materiał podstawowy związany z podejmowanym tematem obejmuje bowiem ponad czterdzieści różnorodnych kompozycji powstałych w różnych okresach od lat trzydziestych XX wieku, po współczesność. Odzwierciedla wszystkie problemy związane z piosenką w całej jej historii, która w Polsce datuje się od okresu międzywojennego¹⁶. Jedyną wspólną kategorią, która pozwala na przyjrzenie się tym utworom jest „kategoria miejsca”. Traktuję ją zatem jako wspólny mianownik piosenek, które powstały

¹² A. Barańczak, op. cit., s. 65.

¹³ „Kompozytor i ten drugi” – tak kompozytora i autora tekstu określił Jeremi Przybora w napisanym przez siebie w 1960 roku utworze *Piosenka jest dobra na wszystko* (Wasowski/Przybora): „Po to wiążą słowo z dźwiękiem kompozytor i ten drugi, żebyś nie był bez piosenki, żebyś nigdy jej nie zgubił...”

¹⁴ Zob. na przykład: Bartosz Jastrzębski, *Muzyka popularna w strukturze codzienności*, w: *Sztuka i polityka. Muzyka popularna*, red. Marek Jeziński, Łukasz Wojtkowski, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2012, s. 43–53; Jan Przystaś, *Co to jest polska piosenka?*, „Wieści Festiwalowe” 1993 nr 23, s. 14; Piotr Kowalski, *Popkultura i humaniści. Daleki od kompletności remanent spraw, poglądów i mistyfikacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2004; Simon Frith, *Sceniczne rytuały. O wartości muzyki popularnej*, tł. Marek Król, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011; Krzysztof Gajda, *Szarpidruty i poeci. Piosenka wobec przemian społecznych i kulturowych ostatnich dekad*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2017; *Siła piosenki – Debata #38PPA* (pełna wersja), <https://www.youtube.com/watch?v=XByGFC4pVwY>, dostęp: 17.03.2020; www.disco-polo.info/lista-imprez, dostęp: 19.04.2022.

¹⁵ Zob. np. *Sztuka i polityka. Muzyka popularna*, red. Marek Jeziński, Łukasz Wojtkowski, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2012.

¹⁶ Zob. Jarosław Wasik, *Wierzę piosence*, „Piosenka. Rocznik kulturalny” 2021 nr 9, s. 10.

w Bydgoszczy, dla Bydgoszczy i o Bydgoszczy. Tylko takie spojrzenie pozwoli na odpowiedź na najważniejsze pytanie o fenomen „muzyki miejsca”.

Historia piosenek o Bydgoszczy rozpoczyna się, podobnie jak dzieje polskiej piosenki, w okresie międzywojennym. 21 maja 1931 roku „Dzień Bydgoski” opublikował piosenkę zatytułowaną *Na falach Brdy* napisaną przez pierwszorzędną autorów przedwojennych polskich przebojów: Zygmunta Karasińskiego (1898–1973) i Szymona Stanisława Kataszka (1898–1943). Karasiński był już wówczas autorem popularnych szlagierów: *Abram, ja ci zagram*, *Czy pamiętasz tę noc w Zakopanem?* albo *Czy pani mieszka sama?* Jego współnikiem artystycznym był przyjaciel ze studiów Szymon Kataszek, specjalizujący się w aranżacjach w modnym wówczas stylu dixielandowym, którego obaj od 1925 roku byli propagatorami, prowadząc jeden z pierwszych polskich zespołów jazzowych – warszawski, dansingowy KIK. Był także autorem przebojów takich jak: *Zula chce króla*, *Szkarłatna róża*. O ile Karasińskiemu przypisywano *genre sentymentalny*, o tyle w utworach Kataszka podkreślano potoczność i żywiołowy temperament¹⁷.

Ilustracja 2; Zygmunt Karasiński
(1898–1973)
Zbiory NAC – domena publiczna

Ilustracja 3; Szymon Stanisław Kataszek
(1898–1943)
Zbiory NAC – domena publiczna

Notatka prasowa sugeruje, że utwór *Na falach Brdy* powstał podczas pobytu autorów w Bydgoszczy na koncertach (dansingach) w hotelu „Pod orłem”, na specjalne zamówienie redakcji gazety. Kompozycję tę, ułożoną w formie jednozwrotkowej pieśni z refrenem (z akompaniamentem fortepianu), zamieszczono jako druk nutowy w „Dniu Bydgoskim” (por. ilustracja 4) wydając jednocześnie

¹⁷ Por. [-], *W upominku naszym czytelnikom*, „Dzień Bydgoski” 21 maja 1931 (nr 115), s. 7.

NA FALACH BRDY

Walc.

Muzyka Z. Karasińskiego
S. Katuszka

Introduction.
Tempo di Valce.

Canto

Piano

Sdy: wia: to: ra: pi: na: i: wro: so: ju: to: ca: sa: ni: ce: i: ci: ce: u: li: -
ce: Sp: y: ra: to: cis: mi: - woz: so: wa: je: w: do: du: - te: ro: ci: sz: jak:
zy: wa: do: i: na: u: p: y: we: ca: la: ce: to: ni: q: to: wa: je: Brdy: - a: ca: ile: ta: ni: q: to: la: fa: -

Ilustracja 4; Zygmunt Karasiński, Stanisław Katuszek, *Na falach Brdy*,
„Dzień Bydgoski” 21.05.1931 (nr 115), s. 7

osobny materiał nutowy przygotowany w „Drukarni Wielopolskiej” mieszczącej się przy ul. Gdańskiej 68 (w cenie 50 groszy za sztukę). Utwór ma formę dwuczęściowego walca ze wstępem fortepianowym. Jest ułożony w regularne okresy muzyczne, w tonacji A-dur. Melodyka wykorzystująca kroki sekundo-wo-tercjowe, tonalna harmonia ze zboczeniami modulacyjnymi oraz typowy rytm walca z pauzami na pierwszą miarę, podkreślają sentymentalny charakter utworu, którego tekst koncentruje się na oddaniu sielskiej atmosfery miasta „gdy światła zapłoną, i w mrokach utoną samotne i ciche ulice” i uroku rzeki Brdy, która „jak dziewczę młode, życiem drga, moc wpaja nam i oddala troski”. Autorzy pomysłu na łamach dziennika zapewniali, że utwór spełni wszystkie wymogi dobrego przeboju: „Nadzwyczajnie płynna melodyjność walca oraz aktualny podkład słowny każą przypuszczać, że do tygodnia każde dziecko w Bydgoszczy nolensvolens będzie go nuciło”¹⁸. Ten przedwojenny przebój został zapomniany, choć wydaje się, że z racji rozpropagowania go w zapisie nutowym w okresie przedwojennym rozbrzmiewać mógł w bydgoskich domach, czego dowodzi znajdujący się w mojej dyspozycji egzemplarz pochodzący z biblioteki nutowej bydgoskiej melomanki Feli Obremskiej.

Okres po drugiej wojnie światowej sprzyjał ekspansji muzyki popularnej. Ogromną rolę odegrała w tym zakresie radiofonia. Nieprzypadkowo zatem w latach powojennych powstały w Bydgoszczy najpopularniejsze, do dzisiaj funkcjonujące w kanonie polskiej muzyki rozrywkowej piosenki, których autorzy związani byli z niezwykle prężnym artystycznie środowiskiem radiowym. To właśnie niezwykła atmosfera twórcza była jednym z czynników inspirowanych powstanie repertuaru związanego z Bydgoszczą. Staś Koncertaś (czyli Stanisław Kozłowski), Grzegorz Kardaś, Jerzy Bekker i Paweł Billert tworzyli pierwszą ekipę nagrywającą piosenki w Polskim Radio w Bydgoszczy. Ważnym impulsem twórczym stały się obchody 600-lecia miasta, które dla muzyki w Bydgoszczy okazały się znaczące przede wszystkim ze względu na zorganizowanie w mieście Orkiestry Symfonicznej (późniejszej Pomorskiej Orkiestry Symfonicznej przekształconej w 1953 roku w Filharmonię Pomorską). Obchody jubileuszu miasta inspirowały także do napisania piosenki o Bydgoszczy. Autorem tekstu i muzyki był reżyser radiowy, autor słuchowisk – Zdzisław Kunstmann (1909–1968) ukrywający się w tym czasie pod pseudonimem Jan Wojakiewicz. Wraz z Czesławem Nowickim był twórcą pierwszej w powojennej Polsce audycji satyryczno-muzycznej „Pokrzywy nad Brdą”. W latach 1945–1951 związany był z Pomorską Rozgłośnią Polskiego Radia w Bydgoszczy. Utwór zatytułowany *Piosenka o Bydgoszczy* wydany został 1946 roku przez komitet obchodów 600-lecia miasta w opracowaniu Grzegorza

¹⁸ „Dzień Bydgoski” 21.05.1931 (nr 115), s. 7.

Kardasia (1909–1988)¹⁹, w okresie międzywojennym ucznia Bydgoskiego Konserwatorium Muzycznego, a także specjalisty do spraw sprzedaży w warszawskiej i poznańskiej filii słynnej bydgoskiej firmy Brunona Sommerfelda, produkującej pianina i fortepiany. Grzegorz Kardaś powróciwszy w 1945 roku do Bydgoszczy rozpoczął współpracę z Pomorską Rozgłośnią Polskiego Radia jako pianista, improwizator, akompaniator i kompozytor. Współpracował m.in. z Jeremim Przyborą. W 1948 został kierownikiem muzycznym w bydgoskim Teatrze Miejskim. Był aktywny na tym stanowisku do 1975 roku, komponując i aranżując muzykę do bardzo wielu przedstawień teatralnych. Dzięki współpracy Kunstmanna i Kardasia powstał przebój w formie dwuczęściowego tanga z refrenem. Tekst łączy sentymentalizm z ideowym przesłaniem podkreślającym znaczenie odzyskanej niepodległości. Pierwsza zwrotka opowiada o najdroższej istocie, do której się tęskni, druga – o ulubionym mieście. Tym miastem jest oczywiście Bydgoszcz, której romantyzujący obraz wykreowano w połączeniu z Brdą – „modrą rzeką”. Trzecia zwrotka tego tanga napisanego w tonacji g-moll odwołuje się do męczeństwa bydgoszczan i przelanej krwi. Utwór wydaje się charakterystyczny dla okresu, w którym w przedwojenny styl sentymentalnej piosenki w stylu kawiarniano-wodewilowym wnikają treści polityczne, stające się domeną piosenek zaangażowanych, naznaczonych ideami socrealizmu.

Kolejny utwór o takim samym tytule (*Piosenka o Bydgoszczy*) skomponowany został przez Grzegorza Kardasia i jest już przykładem innego rodzaju twórczości. Utwór nagrany w 1952 roku przez Orkiestrę Radiową (najprawdopodobniej pod dyrekcją Arnolda Rezlera) z udziałem znanego bydgoskiego zespołu wokalnego Edmunda Lubiatońskiego²⁰, jest prostym, zwrotkowym walcem, z rozbudowanym wstępem godnym walca koncertowego. Tekst mówi o planie sześcioletnim w Bydgoszczy, o ludziach pracy „walczących o plan”. Muzycznym stylem i tekstem nawiązuje do piosenek o Warszawie i Nowej Hucie. Jednakże i w tej politycznie zaangażowanej piosence nie zabrakło wersów o zielonych bydgoskich parkach i wodach Brdy.

¹⁹ Warto podkreślić staranną szatę graficzną wydawnictwa autorstwa innego bydgoskiego radiowca Zenona Jarugi. Zenon Jaruga, właśc. Zenon Sauk (1912–2004) był piosenkarzem, spikerem autorem audycji i reżyserem radiowym. Zrealizował wiele słuchowisk, w których występowała cała czołówka aktorska teatrów pomorskich. Był reżyserem popularnej audycji „Dzień dobry – to my”. Był też plastykiem; od lat trzydziestych XX wieku publikował rysunki w różnych czasopismach oraz ilustrował szkolne książki.

²⁰ Zob. Marek Rzepa, *Edmund Lubiatoński i „Lubiatońszczanki”*, w: *Nauczyciele muzyki na Pomorzu i Kujawach*, red. Aleksandra Kłaput-Wiśniewska, Wydawnictwo Akademii Muzycznej im. Feliksa Nowowiejskiego, Bydgoszcz 2008, s. 133–144.

Ilustracja 5; Jan Wojakiewicz [Zdzisław Kunstmann], *Piosenka o Bydgoszczy*, Wydawnictwo Komitetu 600-lecia miasta Bydgoszczy, Bydgoszcz 1946

PIOSENKA O BYDGOSZCZY

słowa i muzyka:
JANA WOJAKIEWICZA

opracowanie:
GRZEGORZA KARDASIA

Tempo di tango

Copyright 1946 by Komitet Obchodu 600-lecia m. Bydgoszczy, Poland.
Wszelkie prawa zastrzeżone.

Ilustracja 6; Jan Wojakiewicz [Zdzisław Kunstmann], *Piosenka o Bydgoszczy*, Wydawnictwo Komitetu 600-lecia miasta Bydgoszczy, Bydgoszcz 1946

Kolejne, najciekawsze artystycznie i najpopularniejsze, także obecnie, piosenki o Bydgoszczy pochodzą z końca lat sześćdziesiątych i początku siódmej dekady XX wieku. Są to przeboje skomponowane przez Zbigniewa Lachowicza. Zbigniew Lachowicz²¹ (1915–1985) był kompozytorem-amatorem. Jak wspominał muzyki – harmonii i solfeżu uczył się prywatnie, a od zawsze grał na fortepianie. Melodie i harmonie układał spontanicznie wspominając, że „place same wiedziały jaki uderzyć pasaż”. „Prześladowały go” różne melodie, odczuwał potrzebę kontaktu z instrumentem, z muzyką²². Uważał siebie za kompozytora (był członkiem ZAIKS-u), charakteryzował się jako twórca sentymentalny. Lachowicz nie instrumentował swoich melodii. Orkiestrował je początkowo Paweł Billert, następnie aranżował je Stefan Rachoń. To właśnie dzięki Stefanowi Rachoniowi piosenki Lachowicza spopularyzowano na ogólnopolskiej antenie, a z czasem stały się popularnymi radiowymi przebojami. Rachoń od 1945 roku prowadził pierwszą powojenną orkiestrę Polskiego Radia (przemianowaną później na Orkiestrę Polskiego Radia i Telewizji), z którą dokonał około dziesięciu tysięcy nagrań; radiowa estrada stała się wówczas miejscem debiutów wielu polskich piosenkarzy. Tutaj też nabierała rozpędu kariera Ireny Santor, której Rachoń był przyjacielem i doradcą (nb. w orkiestrze Rachonia Irena Santor poznała swego męża). Rachoń przyjaźnił się także z Olą Obarską (1910–1994) czyli Olimpią Obarską-Forkasiewicz, która była jeszcze przed II wojną uznaną śpiewaczką i aktorką rewiową występującą m.in. w Teatrze Polskim i Teatrze Letnim, na deskach Operetki Warszawskiej, a także w filmach. Po wojnie, Obarska – urodzona w Bydgoszczy – związała się z Polskim Radiem i utrzymywała kontakty z bydgoskim środowiskiem artystycznym, koncentrującym się wokół pomorskiej radiofonii. Przyjaźniła się z Lachowiczami (w Bydgoszczy chodziła do szkoły z siostrą żony Lachowicza). Ich przyjaźń sprzyjała pracy twórczej: Zbigniew Lachowicz układał melodie, Ola Obarska pisała teksty, orkiestrował je Rachoń przekazując do wykonania Irenie Santor. Tak powstały największe przeboje o Bydgoszczy.

²¹ Więcej na temat Zbigniewa Lachowicza zob.: Marek Rzepa, *Zbigniew Lachowicz i jego piosenki*, w: *Czasy – Muzyka – Twórcy na Pomorzu i Kujawach*, red. Michał Zieliński, Wydawnictwo Akademii Muzycznej im. Feliksa Nowowiejskiego, Bydgoszcz 2014, s. 363–374.

²² Zob. Rozmowa Michała Jagodzińskiego ze Zbigniewem Lachowiczem wyemitowana 25.11.1977 na antenie Polskiego Radia Pomorza i Kujaw. Zob.: <http://new.archiwum.radiopik.pl/service.go?action=details&show.Record.id=648573&new=1>, dostęp: 10.04.2022.

Ilustracja 7; (od lewej) Ola Obarska (1958), fot. Benedykt J. Dorys, <https://polona.pl/preview/60822286-b65f-4413-8f26-2baa83323079>, dostęp: 15.03.2022; Irena Santor, fot. z okładki płyty Muza SX 2122 Vinyl, LP; Zbigniew Lachowicz, fot. udostępniona przez rodzinę; Stefan Rachoń (1959), fot. Benedykt Dorys, <https://polona.pl/preview/fe320173-9c03-4460-8892-7191de6497b8>, dostęp: 15.03.2022

Zielono jest w naszej Bydgoszczy to piosenka rozpoczynająca się i kończąca radiowym sygnałem Pomorskiej Rozgłośni Polskiego Radia. Jest to szczególnie hołd oddany przez Rachonia bydgoskiemu środowisku twórczemu i Pawłowi Billertowi (autorowi sygnału). Orkiestracja typowa dla lat siedemdziesiątych, z brzmieniową opozycją instrumentów smyczkowych i dętych, z prostym bitem perkusyjnym, podążą za falującą melodią w tonacji g-moll. Tekst podkreśla urok miasta położonego nad Brdą, eksponując w refrenie „najzieleńszą” Wenecję bydgoską²³.

W podobnym, choć jeszcze bardziej sentymentalnym nastroju utrzymany jest kolejny przebój wylansowany przez Irenę Santor *Bydgoszcz, jedyne miasto moje*. Ten sam zespół autorski i wykonawczy stał się źródłem sukcesu także tej piosenki. Na rytm walca zorkiestrowanego w stylu przedwojennych przebojów nałożona jest swobodniejsza metrycznie melodia eksponująca poetycki tekst. Całość ma bardziej wyrafinowaną budowę; zwrotki okala refren z powtarzającą się melodią i tekstem: „Bydgoszcz jedyne miasto moje, tutaj ujrzałam świat, tutaj jedynie tylko tu wspomnień znajduję ślad. Bydgoszcz najmilsze miasto w świecie, tu się nie wstydzę łez. Kochaj to miasto tak jak ja, bo warte tego jest”²⁴.

Trzecia piosenka regionalna z repertuaru Ireny Santor jest parafrazą ludowej melodii kujawskiej, której dokonał Lachowicz z pomocą Pawła Billerta. Walorem tej piosenki jest niepospolity tekst Oli Obarskiej przywołujący gwarowe kujawskie i bydgoskie powiedzonka (tzw. *ausdruki*)²⁵.

²³ Por. <https://www.youtube.com/watch?v=ke2zWbgDWDE>, dostęp: 30.03.2023.

²⁴ Por. <https://www.youtube.com/watch?v=f2psD-WOu-Y>, dostęp: 30.03.2023.

²⁵ Por. <https://www.youtube.com/watch?v=WB1ov7Xf-PU>, dostęp: 30.03.2023.

Lachowicz sukcesy swoich piosenek traktował jako wielkie osiągnięcia. Zdawał sobie sprawę, że jego melodie wyszły poza krąg lokalnych odbiorców i stały się popularne w kraju, co było dla niego, jako introwertycznego kompozytora, grającego i piszącego, jak to określał, „do ściany”, bardzo poruszające²⁶. Zbigniew Lachowicz napisał jeszcze jedną, dziś zaginioną piosenkę pod tytułem *Moje miasto* do słów Oli Obarskiej, którą zaaranżował Paweł Billet. Nagranie ani zapis tego utworu nie zachowały się.

Z radiowym środowiskiem Pomorskiej Rozgłośni łączą się jeszcze inne, mniej znane piosenki o Bydgoszczy. Utwór zatytułowany *Jedno z miast*, w 1963 rok zwyciężył w plebiscycie na radiowy przebój Polskiego Radia. Autorami tej kompozycji byli ponownie Obarska i Lachowicz, a wykonywała ją w latach siedemdziesiątych piosenkarka Jolanta Kubicka.

Bydgoska Wenecja Pawła Billerta to kolejny utwór kompozytora o radiowym rodowodzie. Napisany został do tekstu Jana Góreca-Rosińskiego (1920–2012), poety, prozaika, publicysty, redaktora Kwartalnika Literacko-Artystycznego „Metafora”²⁷.

W archiwum radiowym zachowała się partytura zupełnie zapomnianego utworu zatytułowanego *Bydgoski walc (Zapomniany walc)* do tekstu Jana Bykowskiego, z muzyką nieznanego szerzej kompozytora Adama Jarzębskiego. (zob. ilustracja 8)

Ilustracja 8; Adam Jarzębski, *Bydgoski walc (Zapomniany walc)*; zbiory Archiwum Polskiego Radia PiK, Biblioteka Muzyczna, sygn. 2141

²⁶ Ibidem.

²⁷ Do jego tekstów pisali swe kompozycje Henryk Mikołaj Górecki i Edward Bogusławski. Współcześnie kompozycję o tym samym tytule, napisaną w 2001 roku w stylu piosenki boys-bandowej, wykonuje męski zespół wokalny „Ryczące dwudziestki”, <https://www.youtube.com/watch?v=Z8WxKSXdyAg>, dostęp: 12.02.2022.

Skład zespołu, na który przeznaczony jest rękopis opracowania oraz numer archiwalny dokumentu wskazują na lata siedemdziesiąte minionego wieku jako czas powstania tego utworu.

Po 1973 roku, po włączeniu miasta Fordon w administracyjne ramy Bydgoszczy, powstała kolejna piosenka, której kompozytorem i autorem tekstu jest Eugeniusz Rogalski (1930–2010). Nauczyciel Liceum Pedagogicznego w Chełmnie, wykładowca Wyższej Szkoły Pedagogicznej (WSP) w Bydgoszczy (późniejszej Akademii Bydgoskiej, obecnie Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego), współtwórca Instytutu Wychowania Muzycznego, dziekan Wydziału Pedagogicznego. Piosenka powstała na potrzeby klubu studenckiego „Beanus”, ale rozpowszechniła się w bydgoskich szkołach podstawowych dzięki nauczycielom – absolwentom WSP. Jest konwencjonalnym walczykiem w stylu kapel podwórkowych i podobnie jak inne piosenki o Bydgoszczy opowiada o miłości w cieniu spichrzów, nad dwiema rzekami (Brdą i Wisłą). A oblicze socjalistycznego, przemysłowego i unowocześnianego w tym czasie miasta ilustruje fraza „tu przeszłość i czas przyszły podają sobie dłoń” oraz trzecia zwrotka wymieniająca wiodące bydgoskie zakłady pracy: „Romet”, „Zachem”, „Belma”, „Fato” oraz zachwalająca powstały wówczas park rekreacyjny w Myślęcinku. W 2003 roku²⁸ po likwidacji koronnych zakładów przemysłowych dodano jeszcze jedną zwrotkę: „Tych zakładów już niestety nie ma, dziś stoją markety. I za sprawą Kopernika uniwersytet umykał. Lecz czuwała Matka Boska, Akademia jest Bydgoska! Nowa młodzież i nowe kryteria zachwycają rozmachem swym”.

Z kabaretowym środowiskiem bydgoskim łączy się także napisana przez Huberta Stróżyka piosenka *Bydgoski maj* do tekstu tego samego autora. Piosenkę wykonywał zespół działający przy domu Kultury „Zachem”, a partnerem wokalnym Stróżyka był wówczas znany później śpiewak operowy – Edward Stasiński. *Bydgoski maj* został nagrany na płytę jako przebój wypromowany podczas cyklicznej imprezy „Estrada dla amatora” odbywającej się w latach 1964–1980 pod patronatem „Gazety Pomorskiej”, „Estrady Bydgoskiej” i „Towarzystwa Przyjaciół Sztuki”. W 2014 roku wraz z kompozytorem przebój ten nagrał Wacław Węgrzyn.

Tango z Łuczniczką to kompozycja do tekstu Zenona Tomaszewskiego, napisana przez związanego z Akademią Muzyczną w Bydgoszczy Jana Drzewieckiego (1938–2006). Jan Drzewiecki, jako pianista, aranżer, pedagog muzyczny, kompozytor współpracował z wieloma zespołami muzyki rozrywkowej m.in., z: „Czarnymi Beretami”, a także z kabaretem „Eksces Wieczorny”. W 2014 roku do wyrazistego, jędrnego *Tanga z Łuczniczką*, Bogdan Ciesielski (na nowo aranżujący utwór) po pierwszej zwrotce wplótł frazę hejnału Bydgoszczy autorstwa Konrada Pałubickiego.

²⁸ Na koncercie *Pamiętajcie o ogrodach czyli wspomnienia o Beanusie*, 15 maja 2003.

Bydgoska samba to utwór, który z kolei wprowadza wątek lokalny w twórcze dokonania jednego z pierwszych polskich jazzmanów, jacy występowali na międzynarodowych estradach (w tym z Louistem Armstrongiem i Ursulą Andress) – Włodzimierza Szymańskiego (1936–2015)²⁹. To ciekawy utwór, w modnych w latach osiemdziesiątych nieco egzotycznych, dyskotekowych rytmach, powstały do autorskiego tekstu kompozytora.

W ostatnim dwudziestoleciu zainteresowanie piosenkami o Bydgoszczy przejęli przedstawiciele nurtów spoza profesjonalnego środowiska artystycznego. Nowe spojrzenie na bydgoską „muzykę miejsca” ukazują formacje rockowe, hiphopowe, kibice sportowi i autorzy utworów dla dzieci. Do wyjątków w tym zbiorze, i jednocześnie najnowszych dokonań w dziedzinie muzycznych „bydgoszczanów”, zaliczyć można utwór absolwenta kompozycji Akademii Muzycznej im. F. Nowowiejskiego w Bydgoszczy – Pawła Grajnera. Napisał on w 2016 roku piosenkę zatytułowaną *Między Wisłą a Brdą*, do tekstu literata i satyryka – Zdzisława Prussa. Kompozytor prostą, sentymentalną melodię opracował w stylu hollywoodzkiej muzyki filmowej.

Z kolei *Brda – miasta dusza* z muzyką bydgoszczanina Sylwestera Domańskiego i tekstem warszawiaka – Piotra Kubiaka (zarejestrowana w 2020 roku na albumie *Amore* tego artysty występującego jako Domansky), jest – jak twierdzą autorzy – wakacyjną piosenką o Bydgoszczy, Wyspie Młyńskiej i rzece Brdzie. „Tak oto pięknie, słowem i obrazem zaprezentowaliśmy Bydgoszcz na 100-lecie powrotu miasta do Polski. Była to nasza prywatna inicjatywa, bez żadnych środków [wsparcia] ze strony Bydgoszczy na nagranie i realizację”³⁰. Prosta, wąskozakresowa melodia, z powtarzalnym, ostinatowym wręcz rytmem eksponuje tekst mówiący o niezwykłej atmosferze miasta, które daje wytchnienie i miłość. Powtarzany refren *Płynie Brda (miasta dusza) w magicznych nutach*, nawiązuje – podobnie, jak we wszystkich prezentowanych piosenkach, do uroku miasta położonego nad Brdą, z charakterystycznym obrazem bydgoskiej Wenecji³¹.

Jedyny odmienny obraz miasta ukazuje w swojej piosence Raper Fiedas. *To Nie Paradise* przedstawia Nielukrowany, prosty, szorstki świat, w którym Bydgoszcz jest miejscem pozbawionym uroku i romantycznego koloru. Miasto w tym utworze przedstawione jest przez autora w sposób emocjonalny i wyrazisty, zawiera trafne obserwacje problemów społecznych. Autor przedstawia

²⁹ Więcej zob. Zdzisław Pruss, [hasło:] *Szymański Włodzimierz*, w: *Bydgoski Leksykon Muzyczny*, red. Zdzisław Pruss, Margrafen, Bydgoszcz 2004, s. 577.

³⁰ Paweł Kaniak, *Jest piosenka o Bydgoszczy: „Brda – miasta dusza”*, portal *Bydgoszcz nasze miasto*, 03.07.2021, <https://bydgoszcz.naszemiasto.pl/jest-piosenka-o-bydgoszczy-brda-miasta-dusza-posluchaj/ar/c13-8352314>, dostęp: 12.03.2022.

³¹ Por. <https://www.youtube.com/watch?v=mrvAEgmlhNw>, dostęp: 30.03.2023.

w nim swego rodzaju socjologiczną analizę nieelitarnego środowiska bydgoskiej młodzieży początku XX wieku³².

W podobnym stylu, choć ze znacznie łagodniejszym, prostszym i powtarzalnym tekstem utrzymany jest utwór *BDG SOUND* pochodzący z repertuaru młodzieżowego zespołu Maxxie Band. „Miasto rozrywki, miasto twego zysku, miasto miłości, które przeżyło wszystko”, to uporczywie powtarzalny refren oparty na pentatonicznej skali.

Swoistym folklorem miejskim, nawiązującym do muzyki bardzo pierwotnej, o szczerkowym zarysie melodycznym, prymarną funkcją rytmu i synkretycznym ruchem (tańcem) oraz specyficznym dialogiem chórów jest przyśpiewka stadionowa: „W mieście[,] gdzie przepływa rzeka Brda, potęga trwa, Niebiesko-Czarna siła w piłkę tutaj gra – to Zawisza! Wszyscy razem dopingują Cię – Fanatycznie! Tu najlepsza banda na trybunach jest, po życia kres!”³³

Osobną grupę twórczości poświęconej Bydgoszczy stanowią utwory przeznaczone i wykonywane przez dzieci i młodzież. Jak specyficzna jest to muzyka – trywialna, do słabych tekstów, prosta, wręcz uboga zarówno w sferze inwencji muzycznej jak i aranżacji – dowodzi przegląd *Piosenki dziecięcej i młodzieżowej* z 2014 roku obfitujący w walczyki z automatycznym akompaniamentem keyboardu, błahe, które jak stwierdziłby Julian Tuwim „są wynikiem inflacji tekstów i melodii – i już nam wszystko jedno, na jaką banalną melodię śpiewa ktoś głupi tekst”³⁴.

Analizując powstałe w ciągu stu lat piosenki o Bydgoszczy warto dostrzec dwie ważne cechy tego repertuaru. Najlepsze, najciekawsze artystycznie (niezależnie od stylu muzycznego) piosenki mają oparcie w artystycznych środowiskach stymulujących ich powstanie i zapewniających ich recepcję. Są elementem integrującym społecznie przez podkreślenia poczucie przynależności do miejsca i współodczuwania pewnych emocji i wrażeń.

Po drugie, w repertuarze tym można zauważyć typowe dla różnych okresów przemiany stylistyczne dotyczące warstwy tekstowej, muzycznej, aranżacji, stylu wykonawczego. Nie zmieniło się jedno – dominujący okazuje się być sentymentalizm, w różnych odcieniach, ale nader często wyrażający się nostalgią za rodzinnymi stronami, podziwem uroków miasta pełnego zieleni i, oczywiście, płynącej przez miasto Brdy.

³² Por. <https://www.youtube.com/watch?v=rX-GDlhyYio>, dostęp: 30.03.2023.

³³ Por. <https://www.youtube.com/watch?v=5JyPIm3MTPA&t=353s>, dostęp: 30.03.2023.

³⁴ Julian Tuwim, *O piosence*, „Przekrój” 1947 nr 91, s. 14.

Piosenki o Bydgoszczy nieustannie od 1931 roku „płyną na falach Brdy” potwierdzając tym samym w zaskakujący sposób jedną z najstarszych definicji piosenki zapisanych w 1767 roku przez Jana Rousseau, określającą ją jako: „rodzaj małego wierszyka lirycznego, bardzo krótkiego, który zwykle traktuje przyjemne tematy, do których dodaje się melodię, aby były śpiewane przy okazjach towarzyskich, jak przy stole, z przyjaciółmi, ze swą kochanką, a nawet samemu, aby na kilka chwil oddalić znudzenie, jeśli jest się bogatym, oraz aby lżej znosić nędzę, jeśli jest się biednym”³⁵.

Z tą tylko różnicą, że w ostatnim stuleciu dodawana do wierszy muzyka stała się w tym zestawieniu znacznie mniej ważna, niż w początkach historii piosenek o Bydgoszczy i w czasach, gdy Lachowicz mówił: „traktuję swoją twórczość jako miłe sercu przygody muzyczne”³⁶.

ANEKS

Piosenki o Bydgoszczy – spis

tytuł	autorzy	wykonawcy	data
1. <i>Na falach Brdy</i>	Zygmunt Karasiński Stanisław Kataszek	Zygmunt Karasiński Stanisław Kataszek	1931
2. <i>Piosenka o Bydgoszczy</i>	Zdzisław Kunstmann (pseud. Jan Wojakiewicz)		1946
3. <i>Piosenka o Bydgoszczy</i>	Grzegorz Kardaś	Lubiatowszczańki	1952
4. <i>Jedno z miast</i>	Zbigniew Lachowicz Ola Obarska	Magdalena Trzaska Jolanta Kubicka	1963
5. <i>Bydgoska Wenecja</i>	Paweł Billert Jan Górec-Rosiński	Jerzy Sobczyński	1966
6. <i>Zielono jest w naszej Bydgoszczy</i>	Zbigniew Lachowicz Ola Obarska	Irena Santor	przed 1973

³⁵ Cyt. za: A. Barańczak, *Słowo w piosence...*, op. cit., s. 5.

³⁶ Zielazna Jolanta, *Zbigniew Lachowicz – bydgoski kompozytor popularnych melodii i piosenek o mieście nad Brdą*, zob. <https://pomorska.pl/zbigniew-lachowicz-bydgoski-kompozytor-popularnych-melodii-i-piosenek-o-miescie-nad-brda/ar/7208312>, dostęp: 22.03.2022.

7. <i>Bydgoszcz jedyne miasto moje</i>	Zbigniew Lachowicz Ola Obarska	Irena Santor	przed 1973
8. <i>Zaś ale</i>	Zbigniew Lachowicz Ola Obarska	Irena Santor	przed 1973
9. <i>Bydgoska piosenka</i>	Andrzej Mroczyński Jerzy Bekker	Renata Rutkowska Waldemar Olechnowicz	ok. 1970
10. <i>Bydgoski walc (Zapomniany walc)</i>	Adam Jastrzębski Jan Bykowski		lata 70.
11. <i>Bydgoski maj</i>	Hubert Stróżyk	The Ślub	
12. <i>Nowa Bydgoszcz</i>	Eugeniusz Rogalski		1973
13. <i>Bydgoszcz</i>	Variete	Variete	1986
14. <i>Bydgoska Samba</i>	Włodzimierz Szymański	Włodzimierz Szymański	1990
15. <i>Wenecja Bydgoska</i>		„Ryczące dwudziestki”	2001
16. <i>It's so quiet night in Bydgoszcz</i>	Ecstasy Project Trio	Ecstasy Project Trio – Rafał Gorzycki	2005
17. <i>Moje miasto jest na b.</i>	Yach Paszkiewicz		2006
18. <i>To nie paradis</i>	Reper Fiedas	Reper Fiedas	2008
19. <i>Między Wisłą a Brdą</i>	Paweł Grajnert Zdzisław Pruss	Hanna Okońska	2016
20. <i>Brda – miasta dusza z</i>	Sylwester Domański Piotr Kubiak	Domansky	2020
21. <i>Tango z Łuczniczką</i>	Jan Drzewiecki Zenon Tomaszewski		
22. <i>Między Wisłą a Brdą</i>	Paweł Grajnert Zdzisław Pruss		
23. <i>Wspomnienie o Bydgoszczy</i>			
24. <i>BDG Sound</i>		Maxxie Band	

25. <i>Moje miasto zielone ma kolory</i>		Źródłaki	
26. <i>Miasto nad Brdą</i>		Prima violini	
27. <i>Bydgoszcz moim miastem</i>		Wiktor Kobus	
28. <i>Moje miasto Bydgoszcz</i>		Płomienie	
29. <i>Bydgoszcz na świeczniku</i>		Misiolandia	
30. <i>Bydgoszcz to mój dom</i>		Łukasz Dyngosz	
31. <i>Tylko Bydgoszcz</i>		Iskierki	
32. <i>Bydgoszcz to moje miasto</i>		Gitary z Piątki	
33. <i>Tu jest mój dom</i>		Okole	
34. <i>O Bydgoszczy piosenka</i>		Con anima	
35. <i>Spacer po Bydgoszczy</i>		Bydgoskie nutki	
36. <i>Rondo-Bydgoszcz</i>		Antonina Gawryłkiewicz	
37. <i>Najpiękniej jest w Bydgoszczy</i>		Aleksandra Śliwa	
38. <i>Sen o Bydgoszczy</i>		Agata Maternowska	

Literatura cytowana

- Barańczak Anna, *Słowo w piosence. Poetyka współczesnej piosenki estradowej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1983.
- Frith Simon, *Sceniczne rytuały. O wartości muzyki popularnej*, tł. Marek Król, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.
- Gajda Krzysztof, *Szarpidruty i poeci. Piosenka wobec przemian społecznych i kulturowych ostatnich dekad*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2017.
- Hejmej Andrzej, *Muzyczność dzieła literackiego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2012.
- Jastrzębski Bartosz, *Muzyka popularna w strukturze codzienności, w: Sztuka i polityka. Muzyka popularna*, red. Marek Jeziński, Łukasz Wojtkowski, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2012, s. 43–53.
- Kowalski Piotr, *Popkultura i humaniści. Daleki od kompletności remanent spraw, poglądów i mistyfikacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2004.
- Lipiec Józef, *O istocie piosenki. Esej ontologiczny*, „Piosenka” 2017 nr 5, s. 10–22.
- Łuszczkiewicz Piotr, *Piosenka w poezji pokolenia ery transformacji 1984–2009*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2009.
- Nowicka Zofia, *Zbigniew Lachowicz*, „Bydgoski Informator Kulturalny”, 1983 nr 3 (115), s. 30–40.
- Poprawa Jan, *Porozmawiajmy o słowie w piosence*, „Piosenka” 2006 nr 1, www.strefapiosenki.pl, dostęp: 20.04.2022.
- Pruss Zdzisław, [hasło:] *Szymański Włodzimierz*, w: *Bydgoski Leksykon Muzyczny*, red. Zdzisław Pruss, Margrafen, Bydgoszcz 2004, s. 577.
- Przystaś Jan, *Co to jest polska piosenka?*, „Więści Festiwalowe” 1993 nr 23, s. 14.
- Paweł Ruskowski, *Aojde*, „Piosenka” 2019, nr 7, s. 12.
- Rzepa Marek, *Edmund Lubiatowski i „Lubiatowszczańki”*, w: *Nauczyciele muzyki na Pomorzu i Kujawach*, red. Aleksandra Kłaput-Wiśniewska, Wydawnictwo Akademii Muzycznej im. Feliksa Nowowiejskiego, Bydgoszcz 2008, s. 133–144.
- Rzepa Marek, *Zbigniew Lachowicz i jego piosenki*, w: *Czasy – Muzyka – Twórcy na Pomorzu i Kujawach*, red. Michał Zieliński, Wydawnictwo Akademii Muzycznej im. Feliksa Nowowiejskiego, Bydgoszcz 2014, s. 363–374.
- Sobczak Paweł, *Tekst piosenki jako dzieło literackie – dzieło literackie jako tekst piosenki. Zarys problematyki, przykłady realizacji*, „Folia Litteraria Polonica” 2012 nr 2 (16), s. 127, https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Acta_Universitatis_Lodziensis_Folia_Litteraria_Polonica/Acta_Universitatis_Lodziensis_Folia_Litteraria_Polonica-r2012-t16/

Acta_Universitatis_Lodziensis_Folia_Litteraria_Polonica-r2012-t16-s127-139/Acta_Universitatis_Lodziensis_Folia_Litteraria_Polonica-r2012-t16-s127-139.pdf, dostęp: 20.04.2022.

Szargot Maciej, *Sentymentalizm w piosence*, „Rocznik Komparatystyczny” 2018, nr 9, <https://polona.pl/item/sentymentalizm-w-piosence,MTIxNDg2OTQw/0/#info>, dostęp: 20.04.2022.

Traczyk Michał, *Poezja w piosence. Od Tuwima do Świetlickiego*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2009.

Tuwim Julian, *O piosence*, „Przekrój” 1947 nr 91, s. 14.

Wasik Jarosław, *Wierzę piosence*, „Piosenka. Rocznik kulturalny” 2021 nr 9, s. 10.

Zielazna Jolanta, *Zbigniew Lachowicz – bydgoski kompozytor popularnych melodii i piosenek o mieście nad Brdą*, <https://pomorska.pl/zbigniew-lachowicz-bydgoski-kompozytor-popularnych-melodii-i-piosenek-o-miescie-nad-brda/ar/7208312>, dostęp: 22.03.2022.

Źródła

[–], *W upominku naszym czytelnikom*, „Dzień Bydgoski” 21 maja 1931 (nr 115), s. 7.

Jagodziński Michał, *Rozmowa ze Zbigniewem Lachowiczem* wyemitowana 25.11.1977 na antenie Polskiego Radia Pomorza i Kujaw, <http://new.archiwum.radiopik.pl/service.go?action=details&show.Record.id=648573&new=1>, dostęp: 10.04.2022.

Kaniak Paweł, *Jest piosenka o Bydgoszczy: „Brda – miasta dusza”*, portal *Bydgoszcz nasze miasto*, 03.07.2021, <https://bydgoszcz.naszemiasto.pl/jest-piosenka-o-bydgoszczy-brda-miasta-dusza-posluchaj/ar/c13-8352314>, dostęp: 12.03.2022.

Lewandowski Ryszard, *Życie dla muzyki – Zbigniew Lachowicz*, audycja wspomnieniowa z 1.11.2002, <https://www.new.archiwum.radiopik.pl/service.go?action=details&show.Record.id=694080&new=1>, dostęp 30.03.2023.

<https://www.youtube.com/watch?v=ke2zWbgDWDE>, dostęp: 30.03.2023.

<https://www.youtube.com/watch?v=f2psD-WOu-Y>, dostęp: 30.03.2023.

<https://www.youtube.com/watch?v=WBIov7Xf-PU>, dostęp 30.03.2023.

<https://www.youtube.com/watch?v=Z8WxKSXdyAg>, dostęp: 12.02.2022.

<https://www.youtube.com/watch?v=mrVAEgmlhNw>, dostęp: 30.03.2023.

<https://www.youtube.com/watch?v=rX-GDlhyYio>, dostęp: 30.03.2023.

<https://www.youtube.com/watch?v=5JyPIm3MTPA&t=353s>, dostęp: 30.03.2023.

ABSTRACT

On the waves of the Brda River. Songs about Bydgoszcz

Describing songs about Bydgoszcz is a complex problem. The basic material related to the topic includes over forty compositions created in various periods, from the 1930s to the present day. It reflects all the problems associated with the song throughout its history, which in Poland dates back to the interwar period. The only common category that allows us to look at these works is the „category of place”.

When analyzing songs about Bydgoszcz created over a hundred years, it is worth noting two important features of this repertoire. The best, most artistically interesting (regardless of musical style) songs are supported by artistic environments that stimulate their creation and ensure their reception. They are a socially integrating element by emphasizing the sense of belonging to a place and sharing certain emotions and impressions.

Secondly, in this repertoire one can notice stylistic changes typical for different periods, regarding text, music, arrangement and performance style. One thing has not changed – sentimentality is dominant, in various shades, but very often expressed in nostalgia for one’s homeland, admiration for the charms of a city full of greenery and, of course, the Brda River flowing through the city.